

Frank Tibor

A magyarországi kivándorlás történetének áttekintése
(Előadás tézisek és vázlat)

Magyarországon a kivándorlás tekintetében valamiféle ismétlési kényszer érvényesül: szinte mindenkinek vannak rokonai, és voltak már száz-százötven évvel ezelőtt is, akik valamilyen okból elhagyták Magyarországot. Tudatunkba mélyen bevésődött az a társadalmi méretű tapasztalat, hogy sok esetben el kell, el lehet innen menni, másutt kell, másutt is lehet boldogulni. Ez a tapasztalat etnikai, vallási, politikai hovatartozástól, életkortól és nemtől függetlenül él a közgondolkodásban. József Attila hagyta ránk ezzel kapcsolatban a másfélmilliószámot, amit ő az egykori, soknemzetiségű Magyarországra gondolva írt le. Az igen vegyes etnikai összetételű Osztrák-Magyar Monarchiából az 1880 és az I. világháború közötti időszakban mintegy négymillió ember vándorolt ki. Az is cáfolhatatlan, hogy minden második-harmadik magyarországi családban létezett egy-egy „amerikai nagybácsi” vagy legalább annak képzete. A magyarországi kivándorlási hullámok folyamatosak voltak. Több évtized szünet után viszont ma újra bízhat benne az elvándorló, hogy nem kell feltétlenül örökre elmennie. A 19. század végi, 20. század eleji elvándorláskor eredetileg sem annyira emigrációról, mint inkább valamiféle munkavállalásról, vendégmunkás-létről volt szó. Hasonlóan ahhoz, ahogyan az 1960-70-es években a török, görög és jugoszláv vendégmunkások jártak rendszeresen az akkori Nyugat-Németországba.

A múlt század eleji, nagy kivándorlási hullám mozgatóereje a munkanélküliség és a szegénység volt. De a kint szerzett pénzt leginkább itthoni földvásárlásra és házépítésre szánták. Most folyó, bécsi levéltári kutatásaim eredményei szerint a postai úton, tehát pénzeslevelek, postautalványok, csekkek formájában hazaküldött összegek például egyedül 1903-ban meghaladták a 100 millió koronát, ami harminc millióval volt több a megelőző évinél. Az emberek inkább éltek éveket nyomorultul Amerikában, az iparvárosok etnikai gettóiban, de évről-évre egész kis vagyontokat küldtek vagy hoztak haza. Neil Larry Shumsky amerikai történész számításai szerint (1995) az amerikai kortársak dollármilliárdos tételben vizionálták az Egyesült Államokból évenként Európába áramló összegeket, melyek egyenesen gyűlöletet keltettek az idegen (tehát nemcsak a magyar) munkavállalókkal szemben. A közhiedelem úgy tartotta, hogy az emigránsok több pénzt vittek ki az Egyesült Államokból, mint amennyi összesen az országban akkoriban cirkulált. Küszöbönálló katasztrófát sejtettek, s ez a későbbi ún. kvóta törvényeket nagyban motiválta.

A két világháború közötti, főként zsidó kivándorlás két hulláma viszont már egy egészen más fejezetet képezett, nem hasonlítható a korábbiakhoz. Ugyancsak más kategória a II. világháború után hontalanná vált, családjait és otthonaikat vesztett, földönfutóvá lett, s a szovjet térhódítástól rettegő emberek helykeresése (DP-k). Közülük az Egyesült Államok egy 1948. évi törvény nyomán összesen mintegy 400.000 embert fogadott be.

Megint más volt a helyzet az ötvenhatosokkal. Aki a negyvenes években ment el, vagy ötvenhatban, az úgy számolhatott, hogy többé nem fog visszatérhetni. De bármilyen nagy különbség is van az egyes korszakok között a migráció részleteiben, Magyarországon az elvándorlás mint az életfeltételek megoldása s az abban való hit sajnos történelmi hagyomány.